

***Blisko, a tak daleko. Polacy w obwodzie brzeskim na Białorusi,*
red. nauk. A. Bobryk, Siedleckie Towarzystwo Naukowe,
Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, oddział w Siedlcach,
Warszawa 2004, ss 307.**

Rodząca się białoruska demokracja i towarzyszące jej niepokojące wydarzenia przyciągają uwagę obserwatorów z całego świata. Dla nas, Polaków okoliczności te mają podwójną rangę – dotyczą naszych sąsiadów zza wschodniej granicy oraz przypominają o własnej walce, którą musieliśmy stoczyć by zrzucić jarzmo dyktatury. Mimo bliskości Polski i Białorusi, połączonych nie tylko granicą państwową, ale podobną historią i kulturą, wzajemne kontakty tracą dziś intensywność, a drogi wybrane przez oba narody, coraz bardziej je od siebie oddalają. Dlatego nader ważna wydaje się trafiająca do rąk czytelnika praca o wymownym tytule: *Blisko, a tak daleko. Polacy w obwodzie brzeskim na Białorusi*, pod redakcją Adama Bobryka. Tom ten stanowi pokłosie Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Ludność polska na terenie obwodu brzeskiego w Republice Białoruskiej”, która odbyła się 27 maja 2002 roku w Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Autorami zgromadzonych w nim artykułów, są przedstawiciele ośrodków naukowych z Polski, Białorusi i Litwy oraz młodzież ze Studenckiego Koła Naukowego Etnosocjologów Akademii Podlaskiej, co czyni podejmowaną tu problematykę bogatą i różnorodną. Szerokie spektrum badawcze potwierdza fakt ważkości tych zagadnień i potrzebie ich interpretacji.

Konieczność powstania niniejszego zbioru argumentuje trafnie Eugeniusz Sakowicz w otwierającym tom szkicu *O potrzebie badań etnicznych*. Zjawiska charakteryzujące współczesność, m. in.: multikulturowość, pluralizm kulturowy, rewolucja komunikacyjna, „przenikanie się” różnych kultur i narodów, wymuszają konieczność wnikliwej i ciągłej weryfikacji naukowej. Permanentnie zmieniająca się rzeczywistość narzuca również interdyscyplinarną postawę badawczą, swoje „otwarcie się” na świat. Postulat ten trafnie spełnia prezentowana pozycja, w której znajdziemy badania reprezentantów takich dyscyplin jak: etnologia, socjologia, historia, polonistyka, pedagogika, teologia czy filozofia.

Wśród wielu zgromadzonych tu artykułów, nader ciekawy materiał przedstawia Wiktor Kirijenkow pracy pt. „Polska i Białoruś na kulturowo-cywilizacyjnej osi „Wschód – Zachód” (na podstawie wyników badań socjologicznych)”. Badanie współczesnych cech narodowych zmieniających się pod wpływem wydarzeń historycznych, pozwala autorowi kreślić mentalnościowy portret Polaków i Białorusinów, który wykazuje więcej różnic niż zbieżności i to nie tylko na poziomie politycznym czy ekonomicznym. Rezultat badań utwierdza autora w przekonaniu, o

istnieniu oprócz granicy państwowej między tymi narodami, nakładającej się na nią granicy kulturowej, łączącej Wschód i Zachód Europy, która z ostatnim dziesięcioleciem znacznie się umocniła. Nowa konfiguracja Europy ukierunkowała Polaków – na Zachód, do Europy, podczas gdy Białoruś umocniła więzi z Rosją, ze Wschodem. Zdaniem autora, pogłębiło to znacznie różnice między sąsiadującymi narodami, czyniąc je „obcymi”. Wspólne jednak warunki geograficzne i bliski krąg kulturowy, skazuje Polskę i Białoruś na procesy integracyjne, ponieważ jak podkreśla autor, nie ma innej drogi, łączącej Wschód i Zachód.

Priorytetowe zagadnienie tomu zajmują jednak losy mniejszości polskiej na Białorusi, która przez lata poddawana represjom i dotkliwie degradowana, walczy dziś z samoidentyfikacją. Rozpad Związku Radzieckiego i powołanie niepodległej Republiki Białoruskiej pociągnęły za sobą poważne zmiany na płaszczyznach tożsamości narodowej i religijnej, również żyjącej tam diaspory polskiej, skupionej przede wszystkim w takich miastach jak: Grodno, Nowogródek, Lida, Baranowicze, Wołkowysk, Mohylew i Mińsk. Polityka prowadzona przez rząd radziecki, skutecznie osłabiła aktywność mniejszości polskiej, jej liczebność (jak podkreśla wielu badaczy, trudną do ustalenia) i koncentrację przestrzenną. W to istotne zagadnienie wprowadza czytelnika artykuł Adama Bobryka pt. „Ludność polska w obwodzie brzeskim. Kwestia liczebności i rozmieszczenia”.

Swoimi spostrzeżeniami z długoletnich badań nad tą problematyką, dzieli się z czytelnikiem Iwona Kabzińska, która losy polskiej mniejszości na Białorusi śledzi na przykładzie jednego z głównych ośrodków – Baranowicz. Artykuł pt. „Baranowicze i okoliczne wioski. Laboratorium badań nad wyznacznikami tożsamości kulturowej i narodowej Polaków mieszkających na Białorusi”, to wnikliwe studium oparte na prowadzonych przez autorkę od początku lat 90 –tych badań etnologicznych, wskazujące najważniejsze czynniki odradzającej się tożsamości narodowej żyjących tam Polaków, a zwłaszcza młodego pokolenia.

Wśród czynników kształtujących ten proces czołowe miejsce zajmuje oczywiście Kościół katolicki. Okres transformacji umożliwił swobodny rozwój struktur kościelnych, a formy aktywnego życia religijnego scalały mniejszość polską na płaszczyźnie nie tylko wyznaniowej, ale równocześnie narodowej. Piszą o tym m.in. Bernard Błoński w pracy pt. „Odrodzenie życia religijnego w obwodzie brzeskim (dziesięć lat struktur diecezjalnych Kościoła na Białorusi)”, czy Adam Bobryk – „Postawy wobec religii i wyzwań życia codziennego wiernych parafii Najświętszej Marii Panny Królowej Korony Polskiej w Brześciu”.

Znaczącą rolę krzewienia polskości na terenach Białorusi zajmują także liczne stowarzyszenia np. „Wspólnota Polska” (o działalności której pisze Katarzyna Grzegorzówka, *Polacy na Białorusi w świetle publikacji „Biuletynu Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, czy „Dom Polski” Znaczenie funkcjonowania Domu Polskiego dla podtrzymywania tradycji narodowych na przykładzie obwodu brzeskiego* autorstwa Wiesława Czełuścińskiego oraz prasa, radio a ostatnio również internet. Ich funkcja nie ogranicza się jedynie do konsolidacji rozsianych po całej Republice Polaków, ale przede wszystkim utwierdza w nich etos kultury polskiej, niezbędnej

w zachowaniu tożsamości narodowej. Środki masowego przekazu, zajmują tu poślednią rolę – kształtują oblicze stosunków polsko – białoruskich, stanowiąc swoisty pomost między tymi narodami.

Istotnym elementem odradzania się kultury polskiej na Białorusi, na co wskazują autorzy niniejszego tomu, jest obok Kościoła katolickiego, mediów, różnego typu organizacji społecznych, szkolnictwo, i to zarówno na szczeblu podstawowym, jak i wyższym. Nauka języka ojczystego, przez lata rugowanego wśród mniejszości polskiej, stanowi priorytetowy czynnik odrodzenia narodowego i kulturalnego, zwłaszcza wśród młodego pokolenia Polaków. Na tym gruncie istotne zadanie pełni Akademia Podlaska w Siedlcach, która jest propagatorem wielu działań krzewiących polską naukę i kulturę wśród mniejszości polskiej na Białorusi oraz naszych wschodnich sąsiadów. Z inicjatywy tej Uczelni prowadzona jest m. in. współpraca z Uniwersytetem Państwowym w Brześciu (traktuje o niej artykuł Wasilija Stiepanowicza, *Krawędzie wspólnoty. Z historii współpracy między Uniwersytetem Państwowym w Brześciu a Akademią Podlaską*) czy organizowane Letnie Szkoły Języka i Kultury Polskiej (pisze o nich Barbara Stelingowska, *Udział osób z obwodu brzeskiego w Letnich Szkołach Języka i Kultury Polskiej organizowanych przez Akademię Podlaską*). Przyjazne stosunki i z każdym rokiem bardziej intensywna współpraca, jak zapewniają autorzy, między tymi przygranicznymi ośrodkami sprzyjają nie tylko propagowaniu kultury i nauki obu narodów, ale również umożliwiają wzajemną wymianę kadry naukowej i studentów.

Prezentowana pozycja z pewnością naświetla obraz mniejszości polskiej na Białorusi, a rozpiętość poruszanych tu zagadnień, świadczy o nurtującej potrzebie kontynuowania tej tematyki. Dla współczesnej nauki analiza i interpretacja kultur pogranicza i procesów kształtowania się tożsamości stanowi nurtujące wyzwanie. I chociaż z naukowego punktu widzenia, znaczenia tej pracy nie należy przeceniać, to z pewnością jest ona istotnym przyczynkiem do problematyki polsko – białoruskiej.

Kinga Czerwińska
(Uniwersytet Śląski, filia w Cieszynie)